

Rozhovor s ministrem financí Zbyňkem Stanjurou

2.12.2022 - Jan Novotný | Ministerstvo financí ČR

Ministr financí Zbyněk Stanjura slíbil, že každoročně ušetří v rozpočtu 70 miliard korun. V příštích letech by se tak podle něj důchody nemusely zvyšovat takovým tempem jako letos, ve hře je i větší zacílení takzvaného výchovného, které stát důchodcům přidá od ledna. Důchody už také podle šéfa státní kasy nemohou být solidárnější. Šetřit se bude muset i ve školství, kam každý rok nastupují tisíce nových zaměstnanců. „Ten trend je neudržitelný. Cíl je kvalitní vzdělávání. Ale není přímá úměra mezi počtem pracovníků ve školství a kvalitou vzdělávání,“ říká Stanjura v dalším díle pořadu Kvartál.

Jak se jako pravicový politik vypořádáváte s tím, že teď budete přerozdělovat takzvané neočekávané zisky velkých firem směrem k lidem a firmám postiženým energetickou krizí?

Nemám z toho žádnou radost. Nicméně, všichni kromě těch, na které daň dopadne, po nás chtějí kompenzace. Domácnosti, malé a střední firmy, ale i ty velké od nás očekávají pomoc. A jsou jenom dvě možnosti, jak to vyřešit: buď zvýšit deficit státního rozpočtu a všechno financovat na dluh, nebo použít mimořádné prostředky, což je strop pro výrobce elektrické energie za každou megawatthodinu a k tomu daň z neočekávaných zisků ve vyjmenovaných odvětvích. Je to lepší řešení, než si jenom půjčit dalších 100 až 120 miliard a zvýšit vlastně natrvalo dlouhou službu.

Když se podíváme do historie hospodaření České republiky, tak jsme vlastně ještě nikdy nezaplatili část toho dluhu, platíme pouze úroky. Tím, že ten dluh jako celek roste, tak roste i dluhová služba a kvůli tomu, že je vysoká inflace a rostou úrokové míry, tak docela dramaticky roste dluhová služba z nějakých čtyřiceti miliard, na které jsme byli zvyklí v posledních letech, bude letos skoro padesát miliard. A během tří let ta částka může vystoupat až ke stovce miliard za rok.

Proč je daň z neočekávaných zisků tak výběrová, že se týká jen šesti největších bank, a ty menší s českými vlastníky do ní nespadnou?

To je vlastně náhoda. Naším vodítkem nebyla státní příslušnost vlastníků, to by byl chybný přístup. Zvolili jsme konzervativní přístup. Určitě jste zaznamenal debatu o možné retroaktivitě, pokud by se ta daň uplatnila ještě letos. Já jsem byl proti právě proto, že to považuji za mimořádně riskantní, ačkoli to dohoda na úrovni Evropské unie umožňuje. Nicméně v českém ústavním pořádku je pravá retroaktivita nepřípustná. A stejně tak když jsme se rozhodli, že daň z neočekávaných zisků bude platit i pro banky, tak jsme volili velké banky. To znamená ty, které to unesou a že tím neohrozíme stabilitu bankovního sektoru jako celku. Takže opět konzervativní přístup. Ta hranice šesti miliard je hranice, kterou identifikovala Česká národní banka. Kdybychom měli osm velkých bank, tak jich pod tuto daň bude spadat osm.

Z jakého důvodu jste zvolili tak vysokou sazbu ve výši 60 procent, když dohoda na úrovni Evropské unie umožňuje třeba i 33 procent?

Z ústavněprávních důvodů jsme zvolili přísnější variantu. Když se ukáže, že je potřeba méně kompenzací, tak i v průběhu zdaňovacího období můžeme dělat změny ve prospěch daňového subjektu. Kdybychom tu sazbu naopak nastavili nízkou a ukázalo se například, že potřeba kompenzací je vyšší, tak bychom nebyli schopni splnit náš cíl, aby to opatření bylo v podstatě

rozpočtově neutrální, tedy aby se rovnaly mimořádné výdaje a k tomu mimořádné příjmy, což by mohlo odporovat Ústavě.

Z hlediska ústavněprávních důvodů a z hlediska fiskální opatrnosti jsme se rozhodli takto a já opravdu nevyklučuji, že když pominou vnější okolnosti nebo budou příznivější, daň může platit kratší dobu, případně může být nižší. V této chvíli počítáme s tím, že tyto dva nástroje dohromady mají přinést do státního rozpočtu sto miliard v příštím roce. A my jsme zvolili i takové parametry u odvodu výrobců elektrické energie, že to bude fiskálně významnější. To znamená, že u celkové částky 100 miliard bude větší část pocházet právě z těchto odvodů. Fiskální význam windfall tax tedy bude nižší, což je vlastně dobře, protože je to mimořádná daň pro přechodnou dobu a čím nižší bude její dopad, tím to bude pro daňový systém jako celek lepší.

Windfall tax bude tvořit menšinu mimořádných příjmů

Co uděláte, když sto miliard korun kombinací těchto opatření nevyberete? Pochybují o tom i někteří odborníci.

Zhruba před čtyřmi týdny jsem slyšel, že to v žádném případě nebude sto miliard, že to je přehnané. A poslední dva týdny poslouchám, že to bude více než sto miliard a co s tím budeme dělat. Já jsem říkal, že to jsou kvalifikované odhady, ale právě u těch stropů je odhad mnohem přesnější, než u windfall tax, protože ta má platit až za rok 2023 a vlastně nevidíme auditované výsledky firem na rok 2022, kdežto u producentů a výrobců elektrické energie víme, jaký mají výkon, víme přesně, jaké mají zdroje, takže ta kalkulace, že bychom z toho mohli získat až 80 miliard korun, je poměrně přesná.

Mezinárodní měnový fond vám nedávno poradil, abyste snížili deficit českého státního rozpočtu.

To taky děláme.

Ale jak budete pokračovat, když jste slíbil ušetřit každý rok sedmdesát miliard korun?

Základní plán je, že na konci volebního období budou schodky státního rozpočtu pod tři procenta HDP. Je fakt, že v lednu jsem si myslel, že tempo snižování schodků bude rychlejší. Ale není pravda, že schodky státního rozpočtu stále rostou. Loni byl schodek 420 miliard. Letos bude nižší a ten trend bude v dalších letech pokračovat. Kdybychom se tvářili, že válka na Ukrajině nic nezměnila a že se nic neděje, že to nemá žádný vliv na veřejné finance, tak bychom lhali nejenom sobě, ale i našim občanům, protože všechny národní rozpočty jsou pod obrovským tlakem mimořádných výdajů. Debatuji o tom se svými kolegy, ministry financí ostatních zemí, a ta situace je podobná.

Národní vlády a národní parlamenty volí různá řešení. Já myslím, že je dobré se občas podívat v čase, co kdo říkal před půl rokem a jaká je skutečnost. Není to tak dávno, kdy nám byla za vzor dávána třeba opatření maďarské vlády. Teď vidíme s odstupem času, jak fungují, kde je inflace, jaká je základní úroková míra v Polsku a v Maďarsku. Bylo nám dáváno za vzor Polsko, které snižovalo DPH. Já nikdy nekritizuji opatření jiných vlád, jenom to porovnávám v mezinárodním kontextu. Přestože v Polsku snížili DPH na některé produkty, inflace je tam vyšší než v České republice.

Touto cestou tedy jít nechcete?

Určitě ne snižování DPH. To je cesta, kterou jsme si nevybrali, která je sice rychlá a docela i populární, ale vůči schodkům státního rozpočtu je podle mě nezodpovědná. Protože je to pomoc, kterou by vlastně čerpali úplně všichni bez ohledu na její možnosti. Je to cesta, kdy prostě neplatí, že když snížím DPH o tu samou hodnotu, se sníží koncové ceny pro zákazníky. Ale co určitě platí –

pokud je to dočasné opatření a pak to vrátíte – tak to zvýšení se plně promítne v koncových cenách.

Doporučení NERV by smázly celý strukturální deficit

Jak plánujete zařídit, aby deficity byly v příštích letech nižší?

Všechna ta opatření jsou známá. Není potřeba nic vymýšlet. To, co je složité, je najít většinovou podporu v komorách parlamentu a vysvětlit to veřejnosti. Nečekejme žádné nové nápady. Nejen doporučení NERV jsou známá.

Které z těch doporučení NERV je nejsnáze aplikovatelné?

Jsme koalice pěti politických stran, což znamená, že musíme sladit postoje pěti skupin voličů, a ty postoje prostě nejsou stejné. Nedokážu odhadnout, u kterých bude dohoda rychlejší či pomalejší. U některých si dokážu představit, že dohoda téměř nebude možná.

Na čem se neshodnete?

Například na zvýšení daně ze závislé činnosti. Jako ODS jsme proti a myslím, že nejsme jediní v koalici. Nebudu teď říkat, kdo je pro, ale my jsme měli v ekonomické oblasti klíčový slib voličům, že nebudeme zvedat přímé daně a celkové daňové zatížení. Nějaký prostor na úpravy daňového mixu ale máme.

U kterých úprav můžete nejsnadněji dojít ke kompromisu?

To opravdu nevím. Teprve jsme zahájili jednání, měli jsme první setkání expertů organizačního charakteru, rozdělili jsme si jednotlivé oblasti. Vyžádali jsme si k některým z opatření dodatečné podklady a budeme se snažit, aby někdy na konci dubna byl ten materiál ve vládě.

Může to být třeba zrušení odpočtu daně pro vyživovaného manžela nebo manželku?

Ano, může. Jsou publikovány všechny návrhy NERV. Já jsem skupinu pro veřejné finance o návrhy požádal s tím, že jsem řekl, že dopředu žádná tabu nejsou. Dostali jsme paletu nápadů a kroků, které máme udělat. Kdybychom udělali všechna ta navrhovaná opatření, tak jedním zákonem vyřešíme strukturální deficit, který tady vzniká léta.

Včetně školného a včetně zvýšení spoluúčasti ve zdravotnictví?

Kdybychom udělali všechno, co je tam napsáno, což je vlastně politicky nemožné, dostaneme se na nulu. Určitě budu chtít vést debatu od těch položek, které jsou objemově významnější, abychom neztráceli politickou energii a politické souboje na položce, která uspoří 300 milionů ve státním rozpočtu. Máme se zaměřit na ty položky, které mohou přinést větší změnu strukturálního schodku.

Nejvyšší kontrolní úřad v minulosti kritizoval Babišovu vládu během covidové pandemie, že výdaje, které vláda označila jako spojené s covidem, nakonec spojitost ve značné míře neměly. Vy teď obhajujete schodky rozpočtu současnou mezinárodní situací a válkou na Ukrajině. Jak s tím souvisí například výchovné k důchodům, které zavádíte od Nového roku? Rozpočet to zatíží zhruba devatenácti miliardami ročně.

Neřekl jsem, že to souvisí, chtěl jsem říct jinou věc. Nepřijali jsme žádnou legislativu, která by zvyšovala výdaje důchodového systému. Tento návrh zákona byl schválen v minulém volebním období s účinností od 1. ledna 2023.

Mohli jste ho zrušit.

To jsme samozřejmě mohli, ale nebyl prostor, abychom to politicky dohodli. Za mě je to jedna z věcí k vážné debatě. Vždy to nemusí být jenom extrémní polohy, tedy buďto to nechám, nebo to úplně zruším. Já myslím, že legitimní debata je i o parametrech. Náš návrh, který jsme neúspěšně prosazovali jako občanští demokraté, byl mnohem lepší, ale nenašli jsme pro něj podporu. Chtěli jsme zvýšit důchody lidem, kteří jsou 25 let a více v důchodu, protože reálně téměř celý aktivní život prožili v době komunismu a neměli šanci si vydělat na dobrý důchod a vytvořit si nějaké úspory. Kdežto ty další generace už tu šanci mají. Jak ji využijí, to je jiná věc.

Výchovné by mělo být adresnější

Jsou tedy reálné ještě nějaké změny ve výchovném, nebo už je to hotová věc, na kterou nesáhnete?

Jak říkám, jsou dvě krajní polohy. Politicky je pravděpodobnější najít adresnější zacílení, případně to nechat, ale vybrat skupinu, která to skutečně potřebuje. A tím pádem ty celkové výdaje snížit.

Ale změnit to do konce roku je nereálné. Takže by se to nejprve od 1. ledna zavedlo, a pak se to zase změnilo?

V politice nic není zavedeno na věčné časy. Mění se daňový systém, mění se důchodový systém. Mění se systém zdravotní péče, financování školství, hledá se nějaký optimální model, aby stát veřejné služby poskytoval, ale současně, aby to ufinancoval, takže tohle se balancuje. Já si umím představit parametrické změny systému, aby to bylo adresnější.

Co na ty možné změny říkají vaši koaliční partneři, například lidovci?

Nikdy nebudu sdělovat dopředu, co říká která strana. Až jednání ukončíme, bude čas oznámit, na čem jsme se shodli a v čem byly rozpory, případně objasnit pozici těch stran, aby zdůvodnily voličům, proč něco podpořily či nepodpořily.

Jak pokračují plány na změnu zákonné valorizace důchodů?

Je to součástí stejného balíku. Řešíme několik věcí, žádná z nich není překvapivá. Dřívější důchodové komise všechny analýzy provedly. Nepotřebujeme novou analýzu důchodového systému.

Ale teď jsme zjistili, že mimořádné zákonné valorizace zatěžují státní rozpočet možná více, než se patrně čekalo v době, kdy se ten vzoreček zaváděl.

Souhlasím. Poprvé jsme v praxi po letech vyzkoušeli institut mimořádných valorizací. Teď je čas to zanalyzovat, jestli ten institut splnil to, co od něho zákonodárci v té době očekávali. Už podle stávajícího zákona se má jednou za pět let prověřit věk odchodu do důchodu. Určitě je k debatě věk odchodu do důchodu. Určitě je k debatě systém valorizací, taktéž výše penzí při předčasném odchodu do důchodu. A také několik dalších parametrů, to znamená například, zda se má fixovat, nebo nefixovat poměr průměrného důchodu k průměrné mzdě.

Důchody už nemůžou být solidárnější

Jaký věk odchodu do důchodu preferujete? Na ministerstvu práce padl návrh na zvýšení až na 68 let.

Je lepší to nejprve vyjednat a teprve pak to oznámit. Ale abych se úplně nevyhnul odpovědi na tu

otázku, systém už nemůže být solidárnější, než je. Když si vezmeme oba principy, tedy solidární a zásluhový, tak ve veřejném prostoru se skoro stoprocentně akcentuje prvek solidarity, který tam být musí, ale co je spravedlivé na tom, že ten, kdo léta přispívá mnohem více do průběžného systému, by měl mít skoro stejný důchod jako ten, který nepřispívá? Nesmíme ani jeden z těch dvou principů zásluhovosti či solidarity upřednostnit absolutně. Mám pocit, že jsme upřednostnili prvek solidární.

No vidíte, a například sociolog Daniel Prokop upozorňuje na to, že právě nízkopříjmoví důchodci na mimořádných valorizacích trátili, protože se jim zásluhová část zvyšovala mnohem méně než těm vysokopříjmovým.

Máme první zkušenost s mimořádnou valorizací, proto říkám, že to máme analyzovat. Otázka je, jestli ten systém mimořádných valorizací má podobnou váhu u zásluhového a solidárního principu. Případně to můžeme upravit. Ale doufám, že už nebude třeba mimořádných valorizací.

Podle návrhu nové systemizace, tedy počtu míst úředníků ve státní službě, má při meziročním srovnání klesnout počet služebních a pracovních míst ve správě státu o 851 míst. Přitom ve státní správě pracuje téměř 80 tisíc lidí. Jde tedy zhruba o jedno procento. Před volbami jste mluvili o tom, že škrtnete až třináct procent míst. Kdy to nastane?

V tomto mám svědomí čisté. U nás na ministerstvu financí je to od voleb už více než tisíc. Teď teprve přichází pravý čas na hledání úspor. Ministři jsou ve svých funkcích rok, a měli tak možnost detailně poznat fungování svých úřadů. My jsme nechtěli dělat plošné škrt, i u nás na ministerstvu financí vznikají nová oddělení. Na druhé straně rušíme agendy, zrušili jsme část silniční daně, zrušíme EET. To znamená, že úředníci už tu agendu nebudou mít. Zavázali jsme se snížit počet míst o třináct procent. Už máme jen dva a tři čtvrtě roku, abychom ten slib splnili. A já věřím, že jej dodržíme.

Neexistuje úměra mezi počtem učitelů a kvalitou vzdělávání

Jak odůvodňujete nabírání dalších státních zaměstnanců zejména ve školství, kde se plánuje velký nábor? Celkem stát v příštím roce přijme 7900 lidí, z toho zhruba 6300 ve školství.

Je to věc k velké diskuzi. V posledních letech to bylo tabu. Když se řeklo, že se zvyšuje počet státních zaměstnanců, převážná většina byli učitelé, případně policisté a vojáci. Ale ten trend je neudržitelný. Cíl je kvalitní vzdělávání. Ale není přímá úměra mezi počtem pracovníků ve školství a kvalitou vzdělávání. Takhle jednoduše to nefunguje. Kvalitního vzdělávání se dá dosáhnout jinak.

Co s tím tedy plánujete dělat?

Nebude to jednoduché. Protiargument je poměrně snadný: Přece nebudete šetřit ve školství, přece nebudete šetřit na budoucnosti našich dětí. Ale musíme si říct, že cílem vzdělávání není to, abyste o půlnoci, když vás vzbudí, řekl, kdy byla Zlatá bula sicilská. To ví asi každý z nás. Ale když se pak zeptáte, co to vlastně znamenalo, tak jsem přesvědčen, že těch správných odpovědí bude mnohem méně. Máme naše žáky a studenty připravovat na to, že se musí zorientovat v náročném pracovním životě, který je čeká.

<https://www.mfcr.cz/cs/aktualne/v-mediich/2022/rozhovor-s-ministrem-financi-zbynkem-sta-49570>